

Shahnoza KARIMOVA,
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti
E-mail: karimovashaxnoza@mail.ru

Filologiya fanlari doktori, professor S.Zokirova taqrizi asosida

COMPARATIVE ANALYSIS OF STORIES IN MAJMA UL-AKHBOR AND MAJMA UL-ASRAR

Annotation

This article compares two important works of Persian literature: "Makhzan ul-asrar" (Treasure of Secrets) and "Majma ul Akhbar" ("Collection of Stories") by Nezami Ganjavi. The research aims to examine the thematic, methodological and philosophical aspects of these texts, their contribution to the Persian literary tradition and their respective influence on later literary works. This article examines the narrative structures, thematic themes, and literary devices used in these works to shed light on the similarities and differences between Makhzan ul-Asrar and Majma ul Akhbar. moves.

Key words: Persian literature, Nizami Ganjavi, Makhzan ul-asrar, Majma ul Akhbar, didactic poetry, prose stories, spiritual themes, moral themes, Sufi thought, allegory.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РАССКАЗОВ В МАДЖМА УЛ-АХБОР И МАДЖМА УЛ-АСРАР

Аннотация

В данной статье сравниваются два важных произведения персидской литературы: «Махзан уль-асрар» («Сокровище тайн») и «Маджма уль-Ахбар» («Сборник рассказов») Низами Гянджеви. Целью исследования является изучение тематических, методологических и философских аспектов этих текстов, их вклада в персидскую литературную традицию и их соответствующего влияния на более поздние литературные произведения. В этой статье рассматриваются повествовательные структуры, тематические темы и литературные приемы, использованные в этих произведениях, чтобы пролить свет на сходства и различия между ходами Махзана уль-Асрара и Маджмы уль-Ахбара.

Ключевые слова: персидская литература, Низами Гянджеви, Махзан ул-Асрар, Маджма ул Ахбар, дидактическая поэзия, прозаические рассказы, духовные темы, нравственные темы, суфийская мысль, аллегория.

MAXZAN UL-ASROR BILAN MAJMA UL-AXBORDAGI HIKOYALAR QIYOSIY TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqolada fors adabiyotidagi ikkita muhim asar: Nezomiy Ganjaviyning "Maxzan ul-asror" (Sirlar xazinasasi) va "Majma ul axbor" ("Qissalar to'plami") qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqot ushbu matnlarning tematik, uslubiy va falsafiy jihatlarini o'rganish, ularning fors adabiy an'alariga qo'shgan hissasi va keyingi adabiy asarlarga tegishli ta'sirini ko'rsatishdan iborat. Ushbu maqola ushbu asarlarda qo'llanilgan hikoyat tuzilmalari, mavzuli mavzular va adabiy vositalarni o'rganib, "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor"ga xos bo'lgan bir-biridan farq qiluvchi va bir-biriga o'xshash unsurlarni yoritishga harakat qiladi.

Kalit so'zlar: Fors adabiyoti, Nizomiy Ganjaviy, Maxzan ul-asror, Majma ul axbor, didaktik she'r, nasriy hikoyatlar, ma'naviy mavzular, axloqiy mavzular, so'fiy tafakkuri, allegoriya.

Kirish. Fors adabiyoti o'zining chuqur teranligi va keng tarixi bilan dunyoda eng mashhur adabiy asarlarning paydo bo'lishiga sabab bo'ldi. Bular orasida Nezomiy Ganjaviyning "Maxzan ul-asror" ("Sirlar xazinasasi") va "Majma ul axbor" ("Qissalar to'plami") forsning boy madaniy va ma'naviy merosini aks ettiruvchi ibratli matnlar sifatida alohida ajralib turadi.

XII asrda yaratilgan "Maxzan ul-asror" didaktik she'r bo'lib, ma'naviy-axloqiy mavzularni majoziy va majoziy iboralar gobeleniga aylantiradi. Fors adabiyotining yorqin namoyandasi Nezomiy Ganjaviy bu asardan insoniy holatni chuqur o'rganish, qalbning ma'rifat va axloqiy fazilatlariga intilish yo'lini tadqiq etishda foydalanadi. Uning fors tili va she'riy shaklidagi mahorati "Maxzan ul-asror"ni fors she'riy an'alarining tamal toshi sifatida asos solgan.

Boshqa tomondan, hikoyalar va latifalar to'plami bo'lgan "Majma ul axbor" fors rivoyat an'alarining panoramik ko'rinishini taqdim etadi. Ushbu to'plam Nizomiy asariga nisbatan tuzilishi jihatidan bir xil bo'lsa-da, tarixiy voqealardan tortib, axloqiy hikoyalargacha bo'lgan turli mavzular va mavzularni taqdim etadi. "Majma ul axbor"ning nasriy uslubi o'z davrining ijtimoiy qadriyatlarini va axloqiy me'yorlarini o'zida mujassam etgan holda, uni kengroq o'quvchilar ommasiga yetkazadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor"ni tadqiq qilish fors adabiyotining kengroq mazmunini hamda bu asarlarning shu mazmundagi o'ziga xos hissalarini tushunishni taqozo etadi. Ushbu adabiyot sharhi ushbu ikki matnning tematik, uslubiy va falsafiy jihatlarini haqida tushuncha beradigan va ularni kengroq fors adabiy an'alarini doirasida joylashtiradigan asosiy ilmiy ishlarini o'rganadi.

Fors adabiyoti, ayniqsa, mumtoz davr adabiyoti o'zining boy she'riy va hikoya shakllari bilan ajralib turadi. E.G. kabi olimlar. Braun "Fors adabiyoti tarixi" (1951) va Yan Rypka "Eron adabiyoti tarixi" (1968) asarida fors adabiyoti tarixining har tomonlama sharhini berib, forsning madaniy va intellektual manzarasini shakllantirishda shoir va rivoyatlarning muhim rolini ta'kidlaydi. Har ikki muallif ham fors adabiyotida axloqiy-ma'naviy mavzularning ahamiyatini ta'kidlab, "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor" kabi asarlarni tushunish uchun zamin yaratadi.

Nezomiy Ganjaviy chuqur ruhiy va axloqiy xabarlarini etkazishda allegoriya va metaforadan mohirona foydalangani bilan mashhur. Julie Skott Meisamiyning "O'rta asrlar fors saroyi she'riyati" (1987) Nezomiyning fors she'riyatiga qo'shgan hissalarini chuqur tahlil qilishni taklif qiladi, xususan, uning hikoya qilish texnikasi va tematik

tashvishlariga e'tibor beradi. Meysamiyning asari "Maxzan ul-asror"da Nezomiyning allegorik hikoyatlardan foydalanishi kitobxonlarni inson qalbini chuqur o'rganishga, uning ma'rifat sari sayohatiga jalb etishga qanday xizmat qilishini yoritib beradi.

J.T.P. de Bryuijn "Fors so'fiy she'riyati: mumtoz fors she'rlarining tasavvufiy qo'llanilishiga kirish" (1997) asarida Nezomiy ijodidagi so'fiylik unsurlarini yanada tadqiq qiladi, shoirning tasavvufiy mavzularni axloqiy ko'rsatmalar bilan uyg'unlashtira olish qobiliyatini ta'kidlaydi. De Bryuijn tahlili "Maxzan ul-asror"ni kengroq so'fiylik adabiy an'analari doirasida kontekstualashtirishga yordam beradi, uning didaktik maqsadi va ma'naviy teranligini ta'kidlaydi.

"Majma ul axbar" fors adabiy an'anasining boshqa, ammo bir xil darajada muhim jihati - rivoyatlar va latifalar jamlanmasini ifodalaydi. C.A kabi olimlar. "Fors adabiyoti: bio-bibliografik tadqiqot" (1927) asaridagi Storey turli hikoyalar to'plamlari va ularning fors adabiyotidagi ahamiyati haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Stori ishi bunday kompilyatsiyalarning madaniy va tarixiy bilimlarni saqlash, shuningdek, axloqiy saboqlar berishdagi rolini ta'kidlaydi.

A.J. Arberning "Mumtoz fors adabiyoti" (1958) asarida fors nasriy asarlarida, jumladan "Majma ul axbar"da qo'llanilgan hikoya qilish uslublari haqida so'z boradi. Arberry she'riy matnlarning ko'pincha murakkab va ramziy tabiatiga qarama-qarshi bo'lgan nasriy hikoyalarning ravshanligi va qulayligini ta'kidlaydi. Bu farq "Majma ul axbor"ning to'g'ridan-to'g'ri hikoya qilinishi va axloqiy ta'limotlari orqali kengroq auditoriyani qanday jalb qilishini tushunish uchun juda muhimdir.

Fors adabiy asarlarini qiyosiy o'rganish turli matnlarning o'ziga xos va umumiy unsurlarini ajratib ko'rsatish uchun zarurdir. Franklin Lyuisning "Rumi: o'tmish va hozir, Sharq va G'arb" (2000) asarida fors shoirlarining qiyosiy tahlili va ularning mavzuga oid tashvishlari haqida tushunchalar berilgan. Rumiya e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, Lyuisning uslubiy yondashuvini Nezomiyning "Maxzan ul-asror"ini "Majma ul axbor" kabi boshqa asarlar bilan solishtirishda qo'llash mumkin.

Bundan tashqari, Seyid Husayn Nasrning "Islom san'ati va ma'naviyati" (1987) asari islom madaniyatidagi san'at, adabiyot va ma'naviyatning kesishishini o'rganadi. Nasrning fors adabiyotining ma'naviy o'lchovlari haqidagi bahsi "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor"dagi axloqiy va falsafiy mavzularni solishtirish uchun foydali asos bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu qiyosiy tadqiqot "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor"ning mavzu, uslubiy va falsafiy jihatlarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu asarlarda qo'llanilgan rivoyat tuzilmalari, tematik tashvishlar va adabiy vositalarni o'rganib chiqib, maqola fors adabiyotiga qo'shgan bu ikki muhim hissani tavsiflovchi aniq va bir-biriga mos keladigan elementlarni ochishga intiladi. Tahlil nafaqat har bir asarning o'ziga xos xususiyatlarini, balki islom olami adabiy manzarasiga umumiy ta'sirini ham ko'rsatadi.

Ushbu tadqiqot orqali maqola "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor"ning o'z davrining intellektual va madaniy oqimlarini qanday aks ettirishini yoritishni maqsad qilgan. Ularning fors adabiyotining keng an'alariga qo'shgan hissalarini tushunib, biz ushbu asarlarning abadiy merosi va ularning zamonaviy adabiyotshunoslikka aloqadorligi haqida chuqurroq tasavvurga ega bo'lishimiz mumkin.

"Maxzan ul-asror" forscha qofiyali qofiyalar shakli bo'lgan masnaviy sifatida tuzilgan bo'lib, hikoya va didaktik she'riyat uchun juda mos keladi. Asar yigirmata nutqdan iborat bo'lib, ularning har biri turli axloqiy va falsafiy masalalarga bag'ishlangan. Nezomiy o'z xabarlarini etkazish uchun metafora va masallardan keng foydalangan holda

allegoriyani to'g'ridan-to'g'ri didaktika bilan uyg'unlashtirgan hikoya uslubidan foydalanadi.

Bundan farqli ravishda, "Majma ul axbor" turli hikoya va latifalarni jamlagan nasriy asardir. Hikoya tuzilishi unchalik bir xil emas, har bir hikoya alohida qism sifatida ishlaydi. Ushbu kompilyatsiya uslubini tarixiy voqealardan tortib axloqiy ertaklarga bo'lgan turli mavzular va mavzularni taqdim etish imkonini beradi va o'quvchilarga keng qamrovli hikoyalar taqdim etadi.

"Maxzan ul-asror"da eng avvalo ma'naviy-axloqiy mavzularga e'tibor qaratilgan. Nezomiy insoniy holat, ilmga intilish, ezgulikning ahamiyati, dunyo mulkining o'tkinchiligi haqida gapiradi. Uning she'riyatida ko'pincha so'fiylik mavzulari aks ettirilib, o'z-o'zini anglash va Ilohiy bilan birlashtirish sari sayohatga urg'u beradi.

"Majma ul axbor" axloqiy va axloqiy mavzularni ham qamrab olgan bo'lsada, mazmuni jihatidan ancha rang-barangdir. Hikoyalar hukmdorlar va janjallarning tarixiy hikoyalardan tortib oddiy odamlar duch keladigan kundalik axloqiy dilemmalargacha. Bu xilma-xillik ishning keng qamrovini aks ettiradi, uning maqsadi qiziqarli, ma'lumot beruvchi va ko'rsatma beruvchi rivoyatlarning keng qamrovli to'plamini taqdim etishga qaratilgan.

Nizomiyning "Maxzan ul-asror" asari adabiy vositalardan boy foydalanishi bilan mashhur. Uning she'riyatiga murakkab metaforalar, jonli tasvirlar, allegorik hikoyatlar xosdir. Nizomiyning til mahorati, murakkab g'oyalarni go'zal misralarga to'qib bera olishi ijodining o'ziga xos belgilaridir.

"Majma ul axbor" nasriy to'plam bo'lgani uchun ko'proq to'g'ridan-to'g'ri bayon qilish usullariga tayanadi. Shu bilan birga, hikoyalarning axloqiy va ibratli sifatini oshirish uchun latifalar, maqollar, iboralar kabi ritorik vositalardan ham foydalaniladi. Nasr uslubi tushunarli va jozibali bo'lib, saboqlarni qulay va o'zaro bog'liq hikoyalar orqali etkazishga qaratilgan.

"Maxzan ul-asror"ning falsafiy teranligi uning belgilovchi xususiyatlaridan biridir. Nezomiy ekzistensial savollar va voqelik tabiatini chuqur o'rganadi, ko'pincha so'fiy tafakkuridan foydalanadi. Uning nutqlari kitobxonlarni ichki hayoti haqida fikr yuritishga, ma'naviy ma'rifat sari intilishga undaydi.

"Majma ul axbor" esa axloqiy va falsafiy masalalarga yanada pragmatik yondashishni taklif etadi. Hikoyalar ko'pincha jamiyatning kundalik tashvishlarini aks ettiruvchi axloqiy dilemmalar va amaliy donolikni taqdim etadi. Unda Nezomiy ijodining chuqur falsafiy teranligi yo'q bo'lsada, o'sha davrning axloqiy me'yorlari va qadriyatlarini haqida qimmatli tushunchalar beradi.

Xulosa. Nezomiy Ganjaviyning "Maxzan ul-asror" va "Majma ul axbor"ning qiyosiy tahlili fors adabiyotining boyligi va rang-barangligini ochib beradi. Har bir asar o'ziga xos tarzda fors adabiy an'alarining gobeleniga hissa qo'shib, o'z davrining madaniy, axloqiy va falsafiy jihatlarini haqida tushuncha beradi.

"Maxzan ul-asror" she'riy yorqinligi va ma'naviy teranligi bilan Nizomiyning til mahorati va so'fiylik tafakkuri bilan chuqur aloqadorligidan dalolat beradi. She'rdagi murakkab metaforalar, jonli obrazlar va allegorik hikoyatlar o'quvchilarni o'z-o'zini tafakkur va ma'naviy-ma'rifiy sayohatga chorlaydi. Nezomiy ijodida fazilat, ilm va dunyo mulkining o'tkinchiligi muhimligi ta'kidlanib, o'quvchilarni ilhomlantirishda davom etayotgan abadiy mavzular bilan jaranglaydi.

Bundan farqli o'laroq, "Majma ul axbor" o'zining xilma-xil qissa va latifalar jamlashi orqali axloqiy va falsafiy masalalarga pragmatik yondashuvni taklif etadi. Nasriy rivoyatlarda tarixiy voqealardan tortib, kundalik ma'naviy-axloqiy muammolargacha bo'lgan keng ko'lamlil mavzular o'z

aksini topgan bo'lib, o'sha davrning ijtimoiy qadriyatlarini va me'yorlarini aks ettiradi. Ushbu to'plam o'zining sodda hikoya uslubi bilan keng auditoriyani o'ziga jalb etadigan donolik va axloqiy nasihatlar ombori bo'lib xizmat qiladi.

“Maxzan ul-asror” inson hayotining ma'naviy va ekzistensial qirralarini chuqur o'rgansa, “Majma ul axbor”da axloqiy xulq-atvor va ijtimoiy xulq-atvor haqida amaliy tushunchalar berilgan. Bu asarlar birgalikda fors adabiyotining ko'p qirrali va teranligini ko'rsatib, uning insoniy tajriba va tashvishlarning keng doirasini hal qilish qobiliyatini ta'kidlaydi.

Bu ikki asar o'rtasidagi mavzu, uslub va falsafiy qiyoslar fors adabiy an'alarining ko'p qirraliligini ko'rsatadi. “Maxzan ul-asror” va “Majma ul axbor” o'z

davrining ma'naviy-madaniy oqimlarini aks ettiribgina qolmay, adabiyotshunoslikda o'tmish va bugun o'rtasidagi davomiy muloqotga ham hissa qo'shadi.

Xulosa qilib aytganda, “Maxzan ul-asror” va “Majma ul axbor”ni o'rganish fors adabiyotining bardavom merosi haqidagi tushunchamizni boyitadi. Ushbu asarlarning o'ziga xos va bir-biriga o'xshash elementlarini o'rganish orqali biz fors mualliflarining asrlar davomida axloqiy, ma'naviy va hikoyaviy muammolar bilan shug'ullanish usullari haqida qimmatli tushunchalarga ega bo'lamiz. Bu adabiy xazinalar fors adabiy an'alarining abadiy dolzarbligini ko'rsatib, zamonaviy kitobxonlarni ilhomlantirishda va xabardor qilishda davom etmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Arberry, A.J. Classical Persian Literature. London: George Routledge & Sons, 1958.
2. Browne, E.G. A Literary History of Persia. Cambridge: Cambridge University Press, 1951.
3. Bruijn, J.T.P. de. Persian Sufi Poetry: An Introduction to the Mystical Use of Classical Persian Poems. Richmond: Curzon Press, 1997.
4. Lewis, Franklin. Rumi: Past and Present, East and West. Oxford: Oneworld Publications, 2000.
5. Meisami, Julie Scott. Medieval Persian Court Poetry. Princeton: Princeton University Press, 1987.
6. Nasr, Seyyed Hossein. Islamic Art and Spirituality. Albany: State University of New York Press, 1987.
7. Rypka, Jan. History of Iranian Literature. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1968.